

"החיתוך של האור מבעד לרצף הזמן"

מחשבות על אור וגאולה במתנות החתונה לשמעון אדף*

במוטו לספרו כפז, בחר שמעון אדף לשים שורה משירה של שבא סלהוב: "ספור פשוט אבל מספר בדרך מתעתעת". שורה זו מאירה משהו בפואטיקה של אדף לאורך כל ספריו. בעוד שלפעמים התעתוע תופס קודם את העין, כשהוא מפתיע, מפליא או מרתיע, דווקא פשטותו של הסיפור המפציעה מבעד לתעתוע היא התופסת את הלב. ובכל זאת, סיפוריו של אדף הם פשוטים כמו שסיפורו של עגנון הוא "סיפור פשוט": הם לוכדים במדויק את הרגש, את המניע האמיתי שמפעיל את דמויותיו ואת המסתורין הגדול שעוטף את הדברים כולם.

מתנות החתונה, אשר ראה אור בשנת 2014, עונה אף היא להגרדה זו. רומן מורכב המתפרש על פני תקופות שונות ונוגע בעניינים רבים, ובדברי אלו לא אוכל לתפוס את כולם. אני מבקשת להציע התחלה של קריאה בו דרך אחד מהנושאים המרכזיים שבהם הוא עוסק: אפשרות הגאולה ומשמעותיה. לצד הדיון בנושא זה, מופיע האור, שהרומן מלא בו, כמוטיב מרכזי. האור הוא אחד הסודות הנושאים את משמעות הדברים ברומן, ואת התשוקה אליה.

מבנה הרומן הוא מורכב וחידתי. מה שעלול להידמות בקריאה ראשונה כמבנה שרירותי, כצירוף מקרי של סיפורים ושירים, מתברר בקריאות הבאות כמבנה מרהיב ומקפד. לרומן שבעה חלקים, שלושה מהם - הראשון, החמישי והאחרון - כתובים בשירה וארבעת הנותרים בפרוזה. לשלושה מתוך ארבעה חלקי הפרוזה אדף מעניק מוטו מרבדיה השונים של תורת הסוד היהודית (התלמוד הבבלי, ספר היכלות וספר החזיונות של ר' חיים ויטאל). לדעתו, יש להתייחס לכל מוטו כחלק בפני עצמו, וכך סך חלקיו מגיע לעשרה. העיסוק הנרחב בגאולה, באור ובמוטיבים משיחיים מקשר את החלוקה המבנית של הרומן אל מבנה הספירות הקבלי ובמסגרת מצומצמת זו אוכל רק לרמוז לכך. מעבר להבדלים הברורים בין השירה לפרוזה, גם החלקים הכתובים בפרוזה אינם דומים זה לזה. הם נבדלים במקום ובזמן, בדמויות שבהן הם עוסקים ובסגנון הגרטיבי והואנריסטי שלהם. על כן, הקשר בין החלקים אינו תמיד מובן מאליו או ברור לחלוטין. הרומן משאיר הרבה אזורים אפלים, שאליהם אור התבונה אינו מגיע. אך זוהי בחירה מודעת ברומן העוסק בנושאים בהם רב הנסתר על הנגלה.

סקירה קצרה של חלקיו מגלה עד כמה מגוון הרומן: כאמור, הרומן נפתח בשירה. החלק השני מספר את סיפורו של סליאור ומשפחתו ועל חלק זה ארחיב בהמשך. החלק השלישי מתאר את סיפורו של סופר היוצא לבלות קיץ במושבת אמנים בג'ונסון, ורמונט שבארצות הברית, בקרבת אגם ששמו "ערץ". כך הוא מצטרף לרשימת האנשים כמו חנוך, אליהו והמשיח שנאמר עליהם ש"נכנסו בחייהם לגן עדן". שם הוא עובר חוויות טכנור-מיסטיות, פגישה עם אורקל רובוטי וסדרת מפגשים עם אמנים שונים. החלק הרביעי הוא סיפור מדע-בדיוני עתידיני שמתרחש על פלנטה אלטרנטיבית ושמה ארידו. היא משלבת את סיפורה של גב' די לאון, מורת תיכון שנועם - בנו של סליאור שנעלם בחלק השני - לומד בו. אנו לומדים שלאחר היעלמותו, נועם מופיע שם כשהוא סובל מאובדן זיכרון.

הוא לא בטוח איך בדיוק הגיע למקום או למה, וגם אנחנו לא. גברת די לאון עוזרת לנועם לברר מה קרה ותוך כדי כך עוברת סדרת תגליות על עצמה, ועל סון, הבן שהיה לה פעם. החלק השישי מתרחש באותו עולם עתידיני של די לאון, הפעם הסיפור חוזר אחורה בשנים אחדות, לסיפור שלה ושל בנה. מכאן הולך ומתבהר שסון, שנהרה בניסיונות מפקפקות (ברומה לישו, אך באופן אחר) הוא למעשה משיח שמיועד לו תפקיד בין העולמות. החלק השביעי החותם את הרומן הוא שירה.

אף שניסיתי להבהיר את נקודות החיבור בין החלקים השונים של הרומן, הן אינן כה ברורות בקריאה ראשונה. כמו כן, הסיפורים מסתיימים באמצע הדברים, והקוראים נופלים מסיפור לסיפור ללא אזהרה או הסברה שוב ושוב על הקוראים לברר איפה הם נמצאים ומתי, ולנסות להבין איך ולמה הגיעו לשם. נדמה, לעתים, שכל חלק ברומן הוא עולם סגור משל עצמו, כוכב לכת אולי, המוקף בחשכה. וזה נכון, במידה מסוימת. אבל אור מצליח לחדור פנימה. והוא האור שבו עסקינן.

מתנות החתונה נפתח בשיר המתאר מפגש, שמעביר את הדובר, מקיום חרץ-זמני ואל-מקומי, אל העולם. "פגשתי את העולם/ בנקדת חיצון אשר מנכח/ ציר" (עמ' 7). הוא מוכנס באחת לעולם של "שדות תעופה, מסלול/ מתכת וחשמל" (שם), נרחף באלימות ובאגרסיביות לעולם של "סקסו!" ו"ערים/ גדולות ובצורות" (עמ' 8). אל מול כל האפשרויות האלו שיכולות להיות גם מפתות, הדובר מביע התנגדות אחת ויחידה, "לא" (עמ' 7,8). והוא חוזר עליה, כנאנס, "אמרתי / לא" (עמ' 7), שוב ושוב. אם אונס הוא כפיית הגוף כנגד רצונו, כניסה לעולם הזה היא מעשה האונס הגדול הראשוני מכולם. בכוח אנו נרחפים אל העולם, ולא מבחירה. התנגדותו המילולית של הדובר היא התנגדות ריקה, לעולם אין צורך בהסכמתו, רק בו, בגופו. העולם יעשה בו שימוש כרצונו. השיר מסתיים בשורות: "בנקדת חיצון בטרם/ ציר, אמרתי/ לא/ לא/ הנח לי/ והעולם אמר תראה מה זה/ באמצע הדבור, כמה/ ממה כבר יש לי, כמה/ ממה כבר/ פה" (עמ' 8). השיר שנפתח "בנקדת חיצון אשר מנכח/ ציר", לפני ומעבר למקום ולזמן, משרטט את מסלול הנפילה אל תוך העולם המסתיים "פה". כאדם הנופל מגן ערן, כמלאך הנופל מהשמים, "פה", הוא המקום בו מוטל גופו של הדובר.

לאחר דברים אלו, מתחיל חלקו השני של הרומן, נובלה ריאליסטית, ארוכה למדי, המספרת את סיפורו של סליאור פרידה ומשפחתו. סליאור חוזר לגור עם אמו לאחר שנפרד מיוליה, אשתו. יוליה גרה לא רחוק משם, ושלושת ילדיהם, נועם, שירה ושלוש עוברים ביניהם. סליאור עדיין לא בן שלוששים, אבל הוא נדמה כמבוגר בהרבה. הוא סובל מעודף משקל, מבעיות נשימה, שינה ושתייה. הוא נאבק למחירתו כמתקין מצלמות אבטחה בחברתם של זוג אחים, משה ואהרון. יום אחד, בשעה שהוא מתקין מצלמות בסופרמרקט ה"מגהזול", הוא פוגש את קסניה, קופאית בת תשע-עשרה, וקשר מתפתח ביניהם.

אבל מתחת למציאות המוחשית הזאת, נפערת תהום; נועם, בנו הבכור של סליאור, רק בן שש וחצי, נופל לתוכה ונעלם. היעלמותו היא בלתי צפויה עבור הוריו והקוראים יחד. ובשלב זה אנו לא יכולים לנחש אפילו מה פשר היעלמות. המשפט האחרון בנובלה הוא שאלתה של יוליה לסליאור, "איפה נועם, תגידי לי שהוא איתך, אני לא מוצאת אותו בשום מקום" (עמ' 133). וכך, פתאום, מסתיים סיפורם. בהיעדר תשובה לשאלתה של יוליה ולשאלות שבוודאי עולות בראשם של הקוראים, מראית העין של הריאליסטי, האמיתי והמוכר מתמוטט. הונו ואתנו. זה לא מה שציפינו לו. למישהו או למשהו יש תוכניות אחרות עבורנו, עבור סליאור, עבור נועם.

ההבנה הזאת היא כמובן חלק מהמעשה הספרותי הקפדני של אדף. הסיפור נגמר בחזות, באמצע הדברים, עם היוודע דבר היעלמותו של נועם. הסברים, סיגור או פרולוג - אינם ניתנים. לקוראים נותר רק לשער

היא התמלאה מרחק, משהו בעיניה נסוג פנימה. היא השפילה אותן. ברעד אמרה, בקול עצור, הכי טוב עכשיו שאני ילך הביתה" (עמ' 78).

סליאור אינו יכול לראות אותו או לחוש בו. כתמונת מראה של טריזיאס העיוור, שרואה טוב מכולם את אורה של האמת, סליאור, שנושא את האור, אינו יכול לראותו כלל. אבל לקסניה ולנועם יש קשר דומה לאור, לטבע ולחוקיהם. עבורם הם נושאים מסתורין. כך שהרומן אינו עוסק רק בחיפוש אחר תשובה לשאלה מה משמעותו של האור או מה מקורו, אלא גם בשאלה עבור מי הוא מאיר, מי מסוגל לראותו ומי מחפש אחריו. אך מדוע דווקא סליאור אינו יכול לראות את האור אף שהוא חלק ממהותו? לאורך כל הנובלה, לא רק שהוא אינו מסוגל לראות את האור הזה או לתת לו משמעות מעבר לתופעה הפיזיקלית ה"פשוטה" שלו, אלא שכל יחס מיסטי אל האור, בין אם זה יחסה הפנתאיסטי של קסניה ובין אם זה היחס הדתי של צדדים במשפחתו, סליאור מתנגד ממש לכל ביטוי של רוחניות או משמעות כלשהי המשויתת לאור. מדוע הוא מתנגד לו כל כך? אפשרות אחת שנרמזת היא שאהבתו ליליה "עיוורה" אותו. "האהבה סותמת לך את העיניים" (עמ' 56), אומר סליאור. האם בכך שהתחתן עם יליה, הוא הופך לירח שרק מחזיר את אורה של האשה, שאולי היא ג'ולייט, אשר שקספיר משווה לשמש? ייתכן שהבחירה שלו ללכת "אחרי הלב" (עמ' 89), אחרי תשוקתו ליליה בנעוריו גרמה לו לאבד את האפשרות לקיום רוחני יותר. זוהי אפשרות אחת, לאפשרות נוספת אגיע בהמשך.

בכל אופן, חוסר היכולת שלו לראות את האור הופך אותו למעבר לגאולה. וחוסר היכולת הזה הוא המחסום שמפריד בין סליאור למי שהוא אהב. "אתה לא מבין כלום. אתה אבא עלוב" (עמ' 130), אומר נועם לאביו, מעט לפני שהוא נעלם. נועם מנסה לחלוק עם סליאור דברים שגילה, הקשורים לזמן ולמרחב, שיש בידם להסביר בדעבר את היעלמותו. אבל סליאור כאמור דוחה מעליו כל מחשבה המבקשת לראות מבעד ומעבר לדברים, והוא מתעלם ממסע הגילוי המשונה שבנו נאלץ לעבור לבדו. בניגוד לסליאור, ובדומה לקסניה, לנועם יש קשר הדוק לאור ולזמן. נועם וילדים אחרים ברומן (וביצירות אחרות של ארף), הם אפשרות מסוימת לגאולה. מסוימת, כי לא ידוע אם בכלל אפשר להציל, האם אפשר להינצל, ובשם מי או מה בדיוק מתרחשת הגאולה. ילדים וילדות על סף בגרות הם אלה שמקיימים קשר עמוק עם העולם ועם הכוחות - יהיו אשר יהיו - אשר שולטים בו. "הילד הקדוש", על פי קרל יונג ואריך נוימן הוא "המרכז המוגבה, המתרומם [...] אשר מאחד בתוכו את העליון עם התחתון, את הגברי עם הנשי, את השמים עם הארמה, שהופכים אצלו למשהו 'אחר לגמרי', למשהו 'חדש'" (ארף, נוימן, האדם המיסטי, 127-128). הקוראים אינם יודעים לשם מה נקרא נועם, ולאחר מכן גם סון, בנה של גב' די לאון, אבל אנו עדים לכך שהנערים אינם רואים את העולם כפי שרואים אותו שאר האנשים. נועם למשל מבין שלא בכל מקום קיים הזמן באותה צורה. הוא מגלה בחדרו הישן של סליאור נקודה שהוא קורא לה "נקודת אפס" - נקודה קבועה של רשת קואורדינטות כלשהי. כאשר הוא מניח שם את שעון היד שלו, השעון עוצר מלכת. וליה אחת, במהלך סערת ברקים, מתרחש משהו מוזר: בשעה שנועם מביט החוצה אל הסערה, ברק מאיר וצורב את דיוקנו על זכוכית החלון: "על משטח הזכוכית היה צרוב דיוקן חיזור של נועם, דיוקן רפאים ניבט החוצה בפליאה" (עמ' 96). החדר של סליאור, של נועם, הופך לקמרה אובסקורה. עבור כל דמות ברומן הצילום המוזר והפלאי הזה מסמל משהו אחר. עבור סליאור זוהי תופעה טבעית גם אם נדירה. עבור הצד הדתי במשפחתו מדובר בנס והם רוצים לקחת את נועם אל הרב. עבור קסניה זוהי יצירת אמנות שחולל הטבע. אבל עבור נועם, שעתידי להיעלם בקרוב, זוהי קריאה, אות, או פגישה מיוחדת. האם הברק/ האור חיפש דווקא אותו? או שנועם, בכך שנמצא ליד החלון

את הגעגועים לכן האבוד, התקווה שיום יבוא והוא יחזור, או איך זה ייתכן בכלל, שמישהו יעלם בצורה כזאת. וכך, סופו הלא פתור של חלק זה ברומן נשאר צרוב בתודעתנו, בשעה שאנו גופלים כבר אל הסיפור הבא, העוסק, על פניו, בדברים אחרים לגמרי. נועם ישוב מאוחר יותר ברומן, אבל בשלב זה, אנו עוזבים אותו בנפילתו.

בכל חלקי הרומן ולמרות ההבדלים ביניהם, מושם דגש על אור ועל חשמל. המילה חשמל לקוחה, כידוע, מחזיונו של יחזקאל: "וְאָרָא וְהִנֵּה רוּחַ סַעֲרָה בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן, עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְּלַקְחָת, וְנִגְהָ לוֹ, סָבִיב; וּמְתוֹכָה כְּעֵין הַחֲשָׁמַל, מִתּוֹךְ הָאֵשׁ" (יחזקאל, א, ד).

איש אינו יודע בבירור למה מתכוון יחזקאל במילה חשמל, אבל הפירושים תמיד קשרו אותה אל האור המופלא, האלוהי. מאחר שהמילה המקראית התגלגלה למילה המודרנית עדיין יש בכוחה לשמור משהו ממהותו המופלאה והחידתית שמופיעה בחזיונו של יחזקאל. לטענת, האור הוא אחד המפתחות המרכזיים להבנת הקשר בין החלקים השונים ברומן ונוכחותו מסמנת כמה מהתמות המרכזיות בו. מקוצר המצע, אתמקד בסיפור הראשון, של סליאור ומשפחתו.

לאור יש מופעים רבים בחלק זה: נרות, פנסים, מכשירים דיגיטליים ואלקטרוניים מהבהבים בחשכה. גם אור טבעי ישנו: ברקים, אור שמש ואור ירח. ייתכן שאפשר להבחין קטגוריאלית בין סוגי האור השונים (למשל, אור טבעי מול אור מלאכותי), אך לדעתי ארף אינו עוסק בכך אלא דווקא מסכסך את החלוקות הללו, בהדגישו עיקרון אחר, בניסוחה של חביבה פדיה, "כל מיתוס של זיכרון עתידי כולל בתוכו גם אוריינטציה מובהקת אל העבר (וגם היפוכו של דבר הוא הנכון)", במאמרה "אור כתוך ואור כמעטפת" מתוך הספר *אודים*. על כן, העתיק והמית, נוטה להיות דומה אל החדשני והטכנולוגי. לכן, לא רק שאין ברומן חלוקה נוקשה וניגוד בין סוגי האור ומקורם, אלא מתוארים בו דווקא המקומות שבהם נפגשות הטכנולוגיה והמיסטיקה.

בנוסף למופעי האור השונים, גם הדמויות עצמן מקיימות יחסים שונים עם האור. סליאור, למשל, מתואר (וכגוף המוצק ביותר בבית" (עמ' 20) ואשר כבודו חוזרת פעמים אחדות בנובלה, מתקשר לאור דרך שמו - מילולית - "נושא האור" (שא-לי-אור). גם "ידי [ה]זהב" (עמ' 114) שהיו לו בנעוריו מחכרות לא פעם. אבל כמו שמודגש הניגוד בין גופו הגשמי לבין האור המוכל בשמו, כך מודגש הניגוד בין ידי הזהב שהיו לו בנעוריו, לבין תחושתו לגביהן בהווה; בלילה של שכרות, חש סליאור ש"כפות ידיו עשויות בשר נא, בשר טחון שכור לכפות יד, ורק רצונו כפה עליהן תנועה" (עמ' 114-115). כך שלמרות החיבור האימננטי בין סליאור לאור, האור כמו עזב אותו, ואינו נושא משמעות מיוחדת עבורו. סליאור הוא כפי שתואר, "מוצק". לעומקסניה, הנערה הצעירה בה הוא מעוניין, שנוכחותה חרותה גם הן מבוטאות בשמה ("xenos" משמעו נוכרי), היא היפוכו של סליאור. קסניה מתבוננת בעולם וכל תופעה בו היא מבחינתה עדות למסתורי שביקום ולקיומו של האל, ואילו סליאור סולד מהתפיסה הפאנתאיסטית שלה. בשיחה ביניהם הוא אומר לה:

"את אהבת להסתכל בשמים, אמר.

כן. מי יודע, אולי אני יצליח בסוף לראות את אלוהים.

הוא צחק.

אני רצינית, היא אמרה, כשהייתי ילדה, אמא שלי הבטיחה לי שאלוהים עוקב אחרינו מתוך העננים.

את לא ילדה כבר.

לא, אבל היא צדקה. אם מסתכלים מספיק, יש פרט שלא מתאים, משהו נפתח אחרי זה, עומק יותר עמוק, זה בעצם, זה בחרקים, זה בנשיבות של הרח. בעננים יותר קל לראות...]

את באמת מאמינה בחרטא הזה של העצים שאמרת.

"נפילתו של לוציפר", גוסטב רודה

זמן כה רב, מחכה למשהו שאפילו הוא לא יכול להגדירו, עד שבכורה כמעט נוצר המפגש החד-פעמי הזה עם האור? כך או כך, בין אם נועם נבחר ובין אם הפך לכזה בכוח הרצון בלבד (כמו חברו של סליאור, חמורבי), הוא סומן. והפורטרט הרפאי הזה הוא הדבר היחיד שיישאר למשפחתו לאחר היעלמותו של נועם לזמן אחר, לסיפור אחר.

היכולת הזאת להקפיא רגע מסוים בזמן ובמרחב היא תכונה שאדף מעניק לאור ברומן. תיאור כמו "זוהר התפרץ אל החלל, צורב את שניהם על לוחית השנייה החולפת" (עמ' 46) מוזכר עוד פעמים אחדות. אבל כמו שהאור הוא בה בעת מיסטי וטכנולוגי, כך הוא מאפשר לא רק הקפאה רגעית של הזמן אלא גם זרימה אינסופית שלו. לכן האור יכול לזרום מחזיונו של יחזקאל אל המציאות שלנו, וגם להקפיא רגע מסוים. זוהי המשמעות הכפולה של "החיתוך של האור מבעד לרצף הזמן" (עמ' 47); כמו מצלמות האבטחה שסליאור מתקין, התופסות תנועה בזמן, אך בעצם תנועה זו מורכבת מסדרה של תמונות ברורות וקפואות בזמן.

אבל ישנו סיפור נוסף שקושר בין סליאור לבין נועם והאור, ולמעשה יוצר חיבור בין שאר הסיפורים והשירים המרכיבים את הרומן. הסיפור מסביר גם את תחושת הנפילה שהוזכרה לעיל. זהו הסיפור כפול הפנים של לוציפר ושל הליל בן-שחר: "אִיךָ נִפְלַתְ מַשְׁמַיִם, הֵילָל בֶּן-שַׁחַה, נִגְדַעְתָּ לְאַרְץ, חוֹלֵשׁ עַל גִּוִּים. וְאַתָּה אֲמַרְתָּ בְּלִבְּךָ: הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמֶּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל, אֲרִים כֶּסֶף וְאֶשֶׁב בְּהָר מוֹעֵד, בִּירְכֵתִי צִפּוֹן, אֶעֱלֶה עַל בְּמֹתֵי עֵב, אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן. אַךְ אֵל שְׂאוֹל תִּגְדָּה, אֵל יִרְכָתִי בּוֹר." (ישעיהו י"ד, פסוק י"ב-ט"ז)

הליל בן-שחר הוא כנראה כוכב הצפון, או כוכב הלכת ונוס, שגם הוא נוכח ברומן. בתרגום השגוי של הירונימוס הוא תורגם כלוציפר, שם נרדף לשטן, למלאך שנפל. משמעותו המילולית של השם לוציפר היא "נושא האור" (המילה "lux", משמעה אור). וכך מתקבלת דמות כפולה ומוארת, של כוכב-מלאך-נופל. יש כאן תזכורת לסליאור, שגם הוא - כלוציפר נושא האור - מבהיק בנפילתו, אבל האור כבר לא חלק ממנו. יש לשים לב לפרדוקס, שכן גם הליל בן שחר - ככוכב שמחזיר אור, וגם לוציפר - כמי שמאבד את האור האלוהי, נושאים אור, מוליכים אותו, אבל הוא אינו משלהם, הם מנועים ממנו. וכך הקשר בין סליאור ללוציפר ולהליל בן שחר מציע הסבר לכך שסליאור מתכחש לאור וסולד מכל זכר לרוחניות. סליאור, הנושא את האור אבל עיוור אליו, מתנהג לאורך הנובלה כמי שנבגד, כמי שהובטח לו דבר מה שלא התקיים. אבל שלא כמו לוציפר, המורד אל השאול, סליאור מורד לגופו שלו, לחי העולם הזה. ומכאן מוצקותו הגשמית, וגופו הנוכח בכבודו בבעיותיו הרבות. ועל כן הנפילה הזאת מקפלת בתוכה גם נפילה אחרת, הנפילה מגן העדן אל הגוף החי, המשתוקק והחסר. מוטיב המלאך הנופל משתקף גם בדמויות אחרות שנתפסו או ראו עצמן כדמויות לוציפריות - כמו המשוררים ארתור רמבו וויליאם בלייק - שכתב את הנפילה מגן עדן - המחזרים ברומן. ייתכן אפילו ששמו של הרומן רומז ליצירה אחרת של בלייק, נישואי העדן והשאול (על פי תרגומו של גיורא לשם). מובן שהנפילה מתבטאת שוב בדמותם של הילדים-נערים נועם וסון, הבנים האהובים הנופלים לעולם אחר, לסיפור אחר.

למעשה אדף אומר לנו שהנפילה הזאת היא המשמעות האמיתית של להיות נבחר או להכיל את אפשרות הגאולה. מה זה אומר, להפוך באחת מאדם החי את חייו במסלולם הידוע למישהו ה"נדרש לזנק מליבת עצמו" (עמ' 128). יש מחיר לקרבה אל לב האור, אל החשמל, אל סודם של הדברים. המשמעות היא להיקרע מרקמת חיין, המשמעות היא להיעזב לבד מחוץ לזמן. אדף חושף ברומן זה את האלימות המסתתרת

מאחורי ההבטחה, את הבגידה המקופלת כבר ברגע הבחירה. הבנה זו מהדהדת לא רק לאורכו של הרומן, אבל גם לאורכה של ההיסטוריה כולה. זה סיפורם של כל אלו "הנופלים בלא יכלת תעופה" (עמ' 267); את קולם ניתן לשמוע בקריאתו של המשיח על הצלב, "אלי, אלי, למה עזבתני?" המהדהדת בקריאתו של גדי, אחיו של סליאור, לאחר מות אביהם, "אהבתי אותו והוא הרס אותי" (עמ' 92, 132), ובקריאתו של גרונטיון בשירו של ת"ס אליוט "I that was near your heart, was removed therefrom". למעשה, כל חלק ברומן חוזר ומתקשר לנפילה זו, ומספר שוב ושוב את המיתוס הנצחי של להיות נבחר ובו זמנית להיענש על כך. "אכן, דרוש משיח לעולם", כותב אדף בהמשך הרומן, "אבל אין זה תפקיד לגיבור. אף פעם לא היה. [...] אנחנו זקוקים לנבל" (עמ' 259).

כאמור, סיפור הנפילה שמספר אדף מאחד בתוכו גם את הנפילה מגן העדן שכלאה אותנו בגוף בעל רצונות וצרכים. ועל כן כאשר הדמויות נופלות ברומן, הן נופלות פעמיים. פעם מהעולם שהן מכירות ואהבות ופעם אל הגוף שאי-אפשר לחמוק ממנו. "אני רעב/ אדון/ מדוע קללתני פעמים/ הגוף/ שלא אוכל להבינה/ אלא דרכו" (עמ' 268). במילים אלו מסתיים השיר החותם את הרומן. וכך סיפור שהתחיל ב"בנקדת חיזון אשר מנכח/ ציר", מסתיים בגוף הרעב, המשתוקק לדעת שהוא לא לבד באפלה שאלה נדחף בכוח, לא מבחירה.

תנועת הנפילה היא גם דרך לקרוא את הרומן הזה. כל חלק מספר סיפור של נפילה אחרת, אבל הרומן כמכלול גם הוא תנועת נפילה מתמשכת אחת אשר יוצרת אקסס מונדי ("נכח/ ציר") מתחילתו של הרומן ועד סופו. וכך, כל אחד מעשר החלקים מספר סיפור אחר האוצר בתוכו את אורו שלו, כניצוצות בתוך הקליפה, אבל הקריאה ברומן כולו היא כקרבן אור שתופסת את כל העולמות האלו יחד, כמו מסלול נפילתו של מלאך אל הקרקע, כ"חיתוך של האור מבעד לרצף הזמן".

הדברים נכתבו בעקבות הרצאתם בכנס בינלאומי בנושא האור בפרספקטיבות סוציולוגיות ותרבותיות, שהתקיים באפריל 2015, באוניברסיטת בן גוריון.